

УДК 272-756(474.5):655.4 “1922/1940”

ЛИТОВСЬКА КАТОЛИЦЬКА НАУКОВА АКАДЕМІЯ: ВИДАВНИЧА ДІЯЛЬНІСТЬ (1922–1940)

Алдона ВАСИЛЯУСКЕНЕ

*Шяуляйський університет,
вул. Vivulskio, 15-12, Vilnius, 2006, Lietuva*

Стаття знайомить з основною об'єднавчою організацією литовського католицького інтелектуального руху – Литовською Католицькою Науковою Академією (ЛКНА), напрямками її діяльності. Детально розглянуто видавничу діяльність у період 1922–1940 рр., її наслідки, теми.

Ключові слова: Литовська Католицька Наукова Академія (ЛКНА), католицький інтелектуальний рух, Литовська енциклопедія, видавнича діяльність, бібліотека, Пранцішкус Бучіс, Мечисловас Рейніс.

Литовська Католицька Наукова Академія (ЛКНА) згуртовує всіх литовських науковців католицького світогляду, які живуть не тільки в Литві, але й за кордоном і поєднують науку з християнською думкою та культурою. Литовська Католицька Наукова Академія намагається створити зручніші умови для поважних досліджень і праці в сфері науки.

В Європі добре відомі католицькі академії та католицькі наукові академії. Перші з них, зокрема, Берлінська Католицька Академія, дбають про популяризацію науки, читання лекцій, проведення дискусій, диспутів.

Католицькі Наукові Академії (Краківська, Баварська, Ватиканська) мають за мету науково-дослідницьку діяльність.

Литовська Католицька Наукова Академія – це поєднання двох типів, що має подвійне завдання: організація наукової справи та популяризація науки. Ця мета висвітлюється і в Статуті ЛКНА. Просвітницьку та організаційну роботу ЛКНА відображає і видавничу діяльність.

Відомості про видавничу діяльність ЛКНА та збільшення фонду книгозбірні знаходимо у працях з історії ЛКНА¹ або в студіях, автори яких досліджують діяльність окремих представників католицького інтелектуального руху². Важливо відзначити,

¹ *Bačkis S.* LKM Akademijos 60 metų sukakties minėjimas // LKMA Suvažiavimo darbai. – Roma, 1987. – T. 12. – P. 15–30; *Brazaitis J.* Akademija Tautos kryžkelėse. LKM Akademijos 50 metų sukakties minėjimas // Ibidem. – Roma, 1982. – T. 9. – P. 3–17; *Yla S.* Lietuvių katalikų mokslo akademija. Bendras žvilgsnis į praeitą kelią // Ibidem. – Roma, 1964. – T. 5. – P. 3–28; *Jakštas A.* Lietuvių Katalikų Mokslo Akademija // Draugija. – 1923. – T. 1 (nauja serija). – Sausis–Vasaris. – Nr. 1–2. – P. 36–37; *Krasauskas R.* Lietuvių katalikų mokslo akademijos veikimo ir darbų apžvalga (1954–1965) // LKMA Metraštis. – Roma, 1965. – T. 1. – P. 329–342; *Liūma A.* Lietuvių katalikų mokslo akademijos ištakos ir jos veiklos apžvalga // LKMA Suvažiavimo darbai. – Vilnius, 1995. – T. 15. – P. 27–41; *Vasiliauskienė A.* Lietuvių katalikų mokslo akademija. – Vilnius, 1992. – 132 p.; *Ejusd.* Lietuvių katalikų mokslo akademijos žinynas. – Alytus, 1997. – 64 p.

² *Baltinis A.* Vyskupo Vincento Borisevičiaus gyvenimas ir darbai. – Roma, 1975. – 178 p.; *Eretas J.* Dvi generacijos mūsų krikščioniškosios kultūros tarnyboje. Nuo “Tėvynės sargo” įsteigimo (1896) iki “Naujosios Romuvos” įkūrimo (1931) // LKMA Suvažiavimo darbai. – Roma, 1972. – T. 7. – P. 11; *Eretas J.* Kazys Pakštas.

що в 2002 р. випущено бібліографію робіт ЛКНА³, в якій зафіксовано, зокрема, книги, видані ЛКНА. Студій, які би розглядали видавничу діяльність ЛКНА, дотепер немає.

Мета статті – оглянути видавничу діяльність ЛКНА в 1922–1940 рр. як один із напрямів наукової діяльності, що мав вплив на подальший розвиток Академії. В статті використано літературу, періодику досліджуваного періоду, видання ЛКНА.

I. З ІСТОРІЇ ЛКНА

Після проголошення 16 лютого 1918 року незалежної Литовської держави розпочалися перебудова і створення різних державних освітніх, культурних організацій та установ, громадських організацій. 16 лютого 1922 р. в Каунасі розпочав свою діяльність Литовський університет, який мав 6 факультетів (створений 1579 р. Вільнюський університет існував за межами незалежної Литовської Республіки, оскільки Вільнюс в 1919–1939 рр. окупувала польська держава).

Факультет теології (богословія) і філософії складався з 4-х відділів і 22-х кафедр. Тут працювали видатні католики-інтелектуали, які втілили в життя ідею проф. Пранцішкуса Бучіса *MIC** (1872–1951) – “заснувати інституцію, яка б об’єднувала католиків-науковців” (проф. Пранцішкус Бучіс – єдиний литовець, що був піднесений до ранги єпископа Католицької церкви Східного обряду).

Проф. П. Бучіс ще 1908 р. написав статтю “Міжнародне об’єднання для піднесення Католицької науки і Литва”⁴, яка була надрукована в Каунасі в газеті “*Draugija*” (Товариство). Газету випускав прелат Александрас Дамбраускас – Адомас Якштас (1860–1938).

Стаття П. Бучіса, написана як відповідь на оголошену 8 вересня 1907 р. Енцикліку папи Пія Х (Джузеппе Мелхіоре Сарто (1835–1914) “*Pascendi domini gregis*” стала першим ідейно обґрунтованим закликом до створення ЛКНА. Енцикліка дуже різко засудила помилки модернізму. Пій Х висунув думку про необхідність об’єднання католиків-науковців. Важливість цієї думки особливо гостро відчували литовці, яким три роки тому, тобто в 1904 р., було дозволено друкувати латинськими літерами (нагадаємо, що після придушення повстання 1863–1864 рр. царська влада заборонила друк латинським шрифтом). Пранцішкус Бучіс у статті дуже точно і конкретно обґрунтував

Tautinio šauklio odisėja (1893–1960). – Roma, 1970. – P. 158–159; *Eretas J. Stasys Šalkauskis*. – Brooklyn, 1960. – P. 73–78; *Eretas J. Šalkauskis idėjų keliasis // LKMA Suvažiavimo darbai*. – Roma, 1961. – T. 4. – P. 175–209; *Girnius J. Kolektyvinis veikalas apie Eretą // Aidai*. – 1973. – Nr. 5. – P. 235–236; *Girnius J. Pranas Dovydaitis*. – Chicago, 1975; *Maldeikis P. Mykolas Krupavičius*. – Čikaga, 1975. – P. 62; *Vasiliauskienė A. Mečislovas Reinys – Lietuvos katalikų universiteto kūrėjas // LKMA Suvažiavimo darbai*. – Vilnius, 1996. – T. 16. – P. 199–224; *Ejusd. Arkivyskupo Mečislovo Reinio bendramintis // Filosofijos daktaras kunigas Juozapas Čepėnas / Sudarytoja A. Vasiliauskienė*. – Vilnius, 2001. – P. 460–473; *Ejusd. Arkivyskupo Mečislovo Reinio pozicija bolševizmo ir tikėjimo klausimais (spauda ir dokumentika) // LAMMD Istorija*. – 1999. – T. 39. – P. 29–40, 92; *Ejusd. Edvardo Turausko gyvenimo ir veiklos epizodai // Mokslo darbai. Lietuvos istorijos studijos*. – 1999. – Nr. 7. – P. 38–56; *Ejusd. Gyvenimas Dievui ir Lietuvai*. – Utena, 1997. – 288 p.; *Ejusd. Juozas Eretas (Joseph Ehret) Lietuvoje 1919–1941 // Logos*. – 2000. – Nr. 22. – Liepa–Rugsėjis. – P. 137–155; Nr. 23. – Spalis – gruodis. – P. 148–165; *Ejusd. Kai akademikas kunigas Antanas Liuima SJ prabyla. . . .* – Vilnius, 1995. – I d. – 48 p.; II d. – 104 p.; *Ejusd. Netroškęs būti tautos patriarchu (Vysk. P. P. Būči prisimenant) // LKMA Metraštis*. – Vilnius, 1994. – T. 8. – P. 249–286; *Ejusd. Profesorius Adolfas Damušis – kovotojas už Lietuvos laisvę // LAMMD Istorija*. – 1998. – T. 37. – P. 40–54, 92.

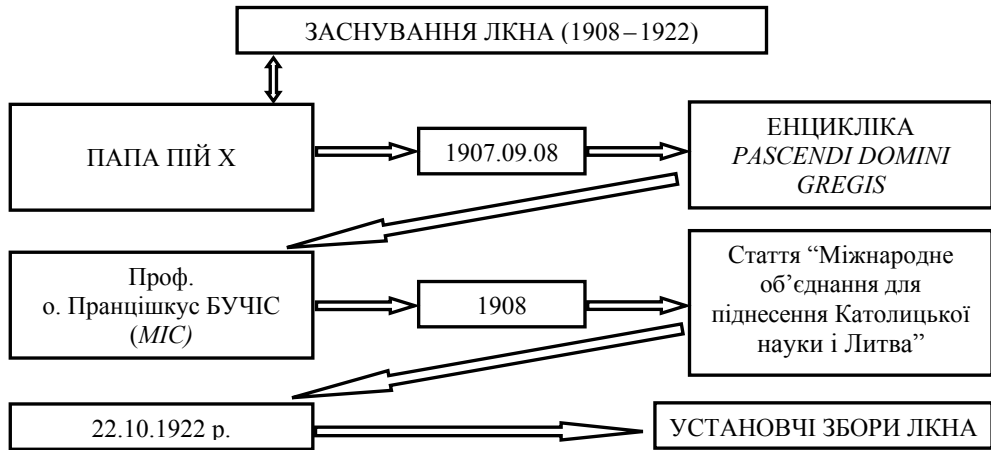
³ Lietuvių katalikų mokslo akademijos darbų bibliografija (1922–2001) / Parengė dr. Elena Neniškytė (Pідготувала д-р Еляна Ненішкіте). – Vilnius, 2002. – 152 p.

* *MIC* – латинська скорочена назва приналежності до марійської (маріонської) конгрегації, *SJ* – чину єзуїтського ордену.

⁴ *Būčys P. Tarpautinis katalikų mokslui aukšyn kelti susivienijimas ir Lietuva // Draugija*. – 1908. – T. 4. – P. 135–142.

потребу об'єднання католиків-інтелектуалів, але задум було втілено в життя тільки через 14 років, після створення Литовської Католицької Наукової Академії.

Схема 1

Створення Католицької Академії в Литві не було винятковим явищем для Європи, де діяли католицькі університети та інституції, які організовували і наукову діяльність. У цих університетах освіту здобував не один литовець – діяч католицького інтелектуального руху, засновник ЛКНА і член її, – тому була зрозуміла важливість такої інституції для народу та держави.

12 серпня 1922 р. в установах Каунаса та Каунаського округу затверджено та зареєстровано Статут Литовської Католицької Наукової Академії. Установчі збори відбулися 22 жовтня – день заснування ЛКНА. Назва інституції – Литовська Католицька Наукова Академія – утверджує важливість наукової діяльності.

У 2-му пункті Статуту ЛКНА йдеться про мету Академії, виділено 4 напрями діяльності:

- згуртувати науковців-католиків у Литві та за кордоном для наукової роботи;
- створити їм якомога кращі умови для праці;
- готувати нові наукові кадри, виховувати наукові особистості, щоб Академія стала центром католиків-науковців і змогла інтегрувати литовську науку до світової скарбниці;
- піднести науку та християнську культуру литовського народу.

Уже проф. П. Бучіс – ініціатор створення ЛКНА – вважав, що вчені в Литві мають об'єднатися, але водночас повинні увійти в міжнародну спільноту. Шкодуючи, що нема серед литовців таких, які могли б прирівнятися до видатних учених світу, П. Бучіс з надією дивився на молодь, акцентуючи, що приналежність до міжнародної організації – “близький контакт з науковими гігантами запалить нашу енергію, а їхній приклад покаже нам шлях до досягнення мети”⁵. Основною метою тодішнього покоління є – створення відповідних умов для розвою молоді. “Маємо об'єднуватися – не

⁵ *Būčys P. Tarptautinis katalikų mokslui aukšyn kelti susivienijimas ir Lietuva // Draugija. – 1908. – Т. 4. – Р. 142.*

тільки ті, хто з науки хліб їсть або хто мріє стати вченим – але й усі ті, хто розуміє значення і користь науки і кому дороге майбутнє культури Литви”, – писав П. Бучіс⁶. Сильними можна бути тільки тоді, якщо кожний зрозуміє: “Велич католицтва, науки та ідей Вітчизни в з’єднанні їх воєдино”.

Отже йшлося не лише про поширення західної науки в Литві, але й про науковий внесок литовських учених, майбутніх членів ЛКНА, – для Швейцарії – конкретно для університету Фрібурга, а через нього – і на Захід – ознайомлюючи західних мислителів з ідеями особистістю російського філософа Володимира Соловйова.

С. Шалкаускіс закликав членів товариства *Lithuana* (Литва), яке діяло в Швейцарії, в різних аспектах вивчати В. Соловйова. Згідно з підготованим планом, в 1920–1927 рр. священники Л. Гроніс, П. Лагіс, В. Миколайтіс (1893–1967), Йонас Леонас Навіцкас *МІС* (1895–1941), А. Сідеравічюс, Ізидорюс Тамошайтіс (1889–1943), К. Труканіс та світські Ляонас Бістрас (1890–1971) і К. Амброзайтіс написали дисертації, де розглядалися різні аспекти світогляду Соловйова⁷. Дослідження ученого цікавили і М. Рейніса. Вивчаючи проблему моралі ще в Духовній академії в Петрограді, він 1909 р. захистив працю на здобуття магістра теології “Вплив виникнення християнства на піднесення моралі”, а 1912 року в Лювєнському університеті захистив докторат з філософії “Основи моралі В. Соловйова”. М. Рейніс, С. Шалкаускіс та інші вчені, поширюючи на Заході погляди В. Соловйова на дослідження моралі, ознайомлюючи Захід з цим видатним мислителем, 1922 р. увійдуть до ЛКНА та формуватимуть її як синтезатор наук Сходу та Заходу. Ще пізніше відновлена в еміграції ЛКНА дасть змогу проф. Й. Еретасові 1958 р. представити Заходу С. Шалкаускіса в Римі в Папському Григоріанському університеті як пропагандиста ідей В. Соловйова.

За 80 років своєї діяльності (з перервою у 1940–1956 рр.) ЛКНА зіграла в історії литовського народу важливу просвітницьку роль, яка тісно пов’язана з організаційною та науковою діяльністю.

В історії Католицької Академії виділяють 3 періоди (схема 2):

- 1922–1940 рр. (діяльність у незалежній Литві);
- 1956–1992 рр. (в діаспорі – центр містився в Римі);
- від 1990 р. (ЛКНА відновлено в Литві, 1992 р. її разом з Центральною управою переведено на Батьківщину).

Як бачимо зі схеми 2, у першому періоді ЛКНА ініціатором створення Академії, окрім уже згаданого проф. о. П. Бучіса *МІС*, був і прелат Александрас Дамбраускас – Адомас Якштас, у другому періоді – д-р Стасіс Антанас Бачкіс, у третьому – отці-езуїти проф. Антанас Люйма і д-р Йонас Борута.

Керівниками Центральної управи ЛКНА були:

- 1922–1926 рр.: перекладач Святого Письма, від 1926 р. архієпископ митрополит Йозапас Скрівецкас (1873–1959);
- 1926–1938 рр.: – прелат Александрас Дамбраускас – Адомас Якштас (1860–1938);
- 1938–1940 рр.: проф. Стасіс Шалкаускіс (1886–1941).

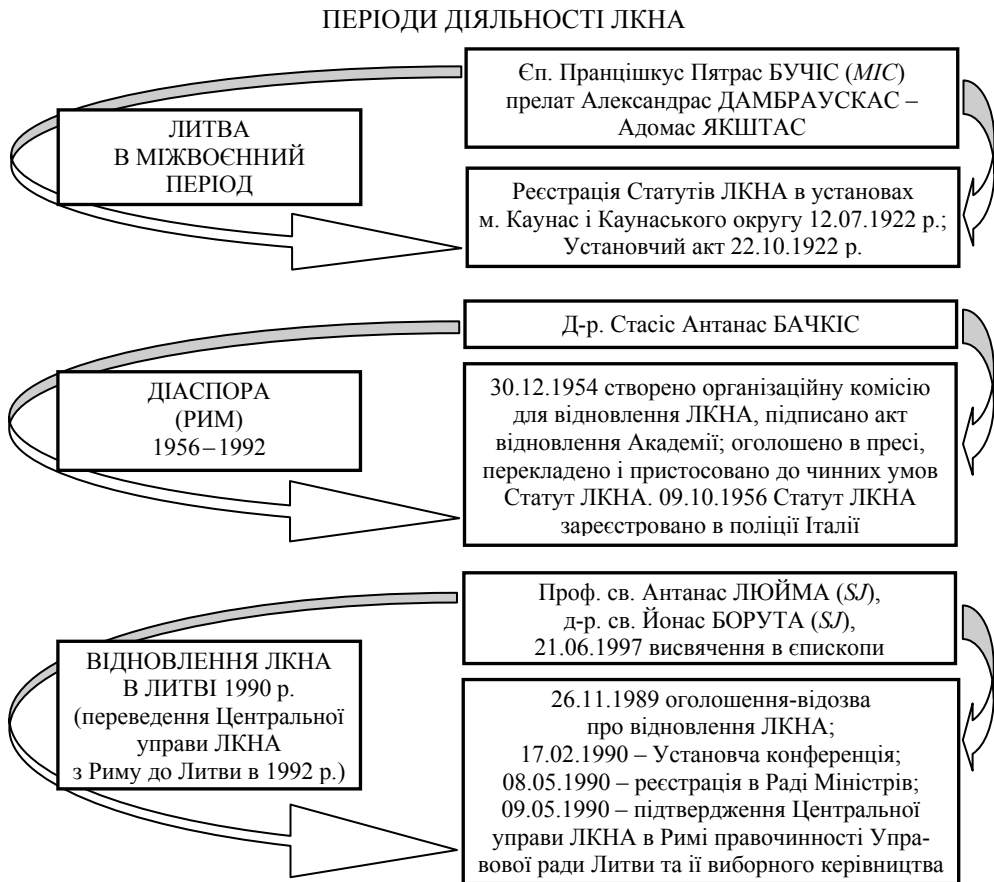
Отже, в досліджуваному нами періоді Академією керували одна світська та дві духовні особи.

⁶ Там само.

⁷ *Eretas J.* Dvi generacijos mūsų krikščioniškosios kultūros tarnyboje. Nuo “Tėvynės sargo” įsteigimo (1896) iki “Naujosios Romuvos” įkūrimo (1931) // *LKMA Suvažiavimo darbai.* – Roma, 1972. – T. 7. – P. 39.

Католицька Академія, яка була заснована і працювала на громадських засадах, тривалий час залишалася в Литві як єдина інституція, що об'єднувала науковців.

Схема 2

Діяльність Академії 1940 р. заборонено; радянським окупантам були необхідні власні наукові інституції: 16 лютого 1941 р. у Вільнюсі створено Литовську Академію Наук⁸.

У перший період існування (1922–1940) Академія розвивала діяльність згідно зі Статутом. Формування та популяризація наукової роботи ЛКНА відбувалися через організаційну, просвітницьку діяльність, а однією з найголовніших форм проявів наукової діяльності стала видавнича справа.

ЛКНА, її наукова, просвітницька та організаційна діяльність була важливим підґрунтям процесу виховання та дозрівання наукових кадрів і дала можливість продовжувати та розвивати роботу в різних напрямках і в еміграції.

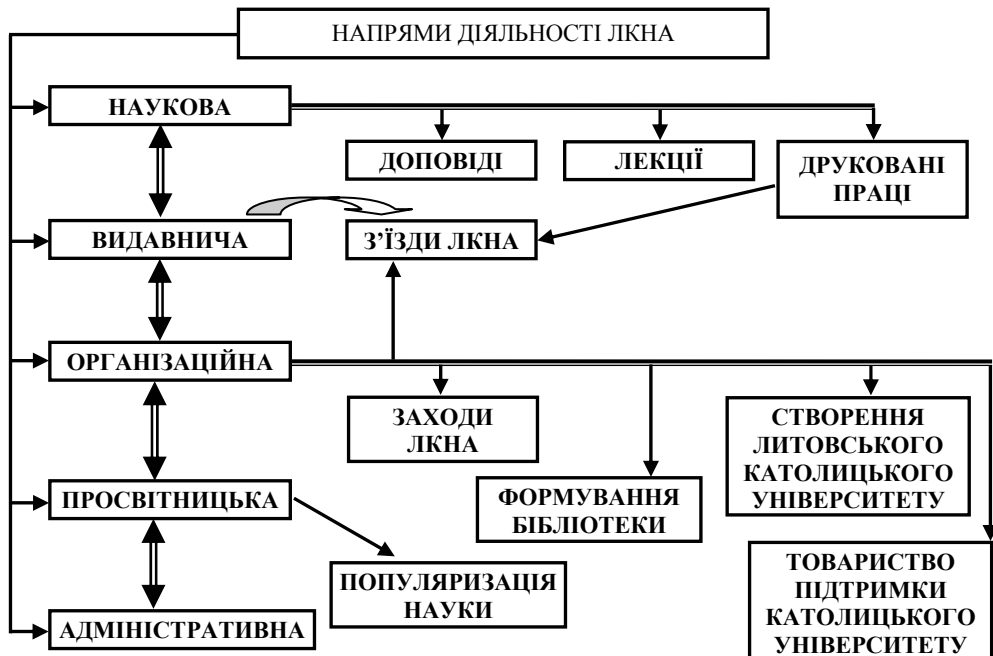
⁸ У радянські часи вона називалася Академія Наук Литовської РСР. Під час німецької окупації її діяльність була призупинена, 13 лютого 1945 р. створено Організаційний Комітет відновлення установ Литовської Наукової академії; 1945 р. почали діяти 9 інститутів і бібліотека, 1946 р. обрано перших академіків.

II. НАПРЯМИ ДІЯЛЬНОСТІ ЛКНА

Діяльність Академії в Литві міжвоєнного періоду залежала від різних обставин. Як уже згадувалось, більшість членів Католицької Академії працювали у створеному в Каунасі Литовському університеті, на факультеті богослов'я – філософії. Після розпочатої владою реформи факультету (ліквідовано 5 кафедр, звільнено 18 професорів; кількість працівників кафедри соціології – педагогіки зменшено більш як на половину: з 38 залишилось тільки 18 осіб), члени Академії у відповідь на обмеження значно активізували свою діяльність. Так, спочатку новостворена ЛКНА працювала спокійно, не рекламуючи себе, тому була відома лише вузькому колу науковців. Її назва, як стверджує академік Йозас Бразайтіс (Амбразявічюс) (1903–1974), набула розголосу, коли почалась робота над словником Знаменитостей; сприяла розголосу і поява 1930 р. першого видання ЛКНА – книги А. Дамбраускаса – Якштаса “Užgesę žiburiai” (Загаслі вогники), задум створення Литовської енциклопедії, організація з'їздів та ін. “Взагалі її робота сповнена тиші, – пише Й. Бразайтіс, – вона сама виконує наукову працю чи намагається створити моральні та матеріальні умови для заглиблення в науку іншим”⁹. Отже, саме згадувані напрями діяльності допомагали розголосу ЛКНА.

Визнанню ЛКНА сприяв ще один чинник – створення Литовського католицького університету. Уже згадуване обмеження можливостей факультету богослов'я – філософії викликало до життя давню ідею – створити Католицький університет. Це стало важливим напрямом роботи ЛКНА (схема 3).

Схема 3

⁹ Brazaitis J. Raštai. – Chicago: ĩ Laisvę fondas., 1980. – Т. I. – Р. 331.

Литовські католики-інтелектуали мріяли створити самостійний Католицький університет ще 1916 р., але через брак наукових сил у 1922 р. обмежилися факультетом теології і філософії, який відкрили в Литовському університеті. Кошти, які зібрав єпископ П. Бучіс в Америці в 1916–1921 рр., та отримані в кредит гроші для створення Католицького університету подаровано Католицькій Академії. Ці кошти використано дуже плідно. За 18 років діяльності в міжвоєнній Литві тільки за відсотки від названих вище коштів Академія надала стипендії для навчання за кордоном більше як 20-ти здібним студентам. Так було підготовано науковців-католиків, які стали викладачами Університету, працівниками інших культурних установ. Пізніше значна частина їх продовжувала працю за кордоном. Кошти зібрані за ініціативою П. Бучіса та інших священників, були майже єдиною реальною допомогою литовській католицькій науці, бо тодішній литовський уряд не був надто щедрий для ЛКНА.

Прийшовши до влади 1926 р. після перевороту, 1931 р. таутінінкаси, прикриваючись реформами, дуже скоротили факультет теології і філософії. Були звільнені з посад такі видатні литовські науковці та громадські діячі, як проф. єпископ Мечісловас Рейніс (1884–1953), проф. Пранас Довідайтіс (1886–1942), проф. Йозас Еретас (1896–1989) та ін. Пізніше їм дозволили повернутись, але вже на нижчі посади.

Тому з усією гостротою виникла необхідність створити відповідний навчальний і науковий заклад¹⁰. Єпископат Литви 9 жовтня 1931 р. вирішив заснувати Литовський Католицький університет. Піклуватися цим доручено проф. єп. М. Рейнісу. Було підготовано Статут, отримано його підтвердження з Риму, і 5 серпня 1932 р. офіційно створено вищу школу (канцлером-ректором Литовський Єпископат затверджує проф. єп. М. Рейніса). Урочисте відкриття Литовського католицького університету мало відбутися 28 серпня. Однак, уряд таутінкасів на невизначений час відклав академічне відкриття Університету (відбулася тільки церковна частина церемонії).

У відповідь на беззаконні дії уряду, 27 грудня 1932 р. створено “*Draugija Katalikų universitetui remti*” (Товариство для підтримки Католицького університету), яке організувало читання циклу лекцій з вірою, що завдяки цьому в разі відкриття Католицького університету вже будуть підготовані кадри. Крім того, члени Католицької Академії піклувалися про збагачення бібліотеки для майбутнього Католицького університету: в пресі з’явилися звернення з проханням зібрані в особистих бібліотеках рукописи, фотографії, інші архівні матеріали та книги жертвувати майбутньому Університетові для розвитку навчальної та наукової діяльності (Схема 3).

Важливий напрямок організаційної роботи Католицької Академії – підготовка з’їздів, а її науковий прояв – доповіді і видання “Праці з’їздів”.

Ідея скликання з’їздів виникла ще 1927 р., але почала реалізовуватися тільки в 1932 р., коли вибрано Комітет підготовки з’їздів, який очолив проф. Блаженюс Чесніс (1884–1944).

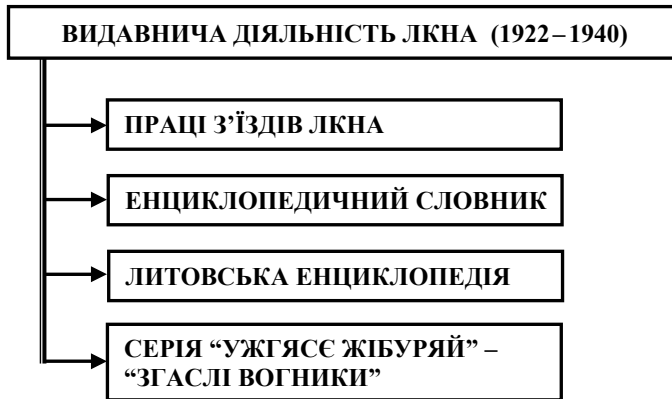
III. З’ЇЗДИ ЛКНА – ВИДАННЯ “ПРАЦІ З’ЇЗДІВ”

У досліджуваному нами періоді (1922–1940) відбулося три з’їзди ЛКНА (1933, 1936 і 1939). Всі вони проводилися в Каунасі, називалися “*Lietuvių katalikų mokslininkų ir mokslo mėgėjų suvažiavimai*” (З’їзди литовських католиків і любителів науки) і мали одну об’єднану тему: завданням I з’їзду було згуртувати католиків-науковців

¹⁰ *Vasiliauskienė A. Mečislovas Reinys – Lietuvos katalikų universiteto kūrėjas // LKMA Suvažiavimo darbai. – Vilnius, 1996. – T. 16. – P. 199–224.*

та любителів науки; II – розглянути проблеми духовної кризи; III з'їзд ЛКМА присвятили 550-річчю Християнства в Литві і 20-річчю відновлення незалежної Литовської держави.

Схема 4

Про з'їзди ЛКНА та видавничі плани йде мова і в Статуті Католицької Академії. Наприклад, у 4 пункті, крім наукової діяльності, чітко підкреслено важливість просвітницької та організаційної діяльності: “Організовує з'їзди, наукові конференції, симпозиуми, курси, лекції, відзначає ювілеї наукового та суспільного життя; випускає науково-популярні видання”.

Основну мету з'їздів окреслив А. Дамбраускас у промові на I з'їзді: “Від самого початку Литовська Католицька Наукова Академія добре зрозуміла значення наукового колективізму, вона знала, що один учений, як і один воїн на полі битви, мало що важать. Їй було ясно, що коли взагалі біда бути людині одній, то ще більша біда вченому, який відчує, що залишений сам на сам, наодинці. Тому своїм першим обов'язком Католицька Академія науковців вважає згуртування литовських учених ув один науковий колектив”¹¹.

На з'їздах читали наукові доповіді, після них виникали ділові дискусії. Під час з'їздів організовували також виставки наукових та мистецьких робіт, концерти, відзначали ювілейні дати видатних осіб литовського народу та ін.

Наукова праця – доповіді та дискусії – велися згідно з тематикою у відповідних секціях – звідси отримало початок наукове згрупування на постійні ділові секції. На I з'їзді (1933) було створено 4 секції: Теології, Філософії-педагогіки, Мовну та Соціальних наук. На II з'їзді вибрано правління секції Історичних наук (Йонас Тоторайтіс *МІС* (1872–1941), Пранцішкус Пенкаускас (1889–1950), Марія Ругінене (Андзюлайтіте) (1896–1973), Зенонас Івінскіс (1908–1971) і Антанас Шапока (1906–1961), створено навіть Жіночу секцію. Але за той короткий час, поки Академію ще не заборонила радянська влада, секції не встигли піднести свою діяльність на вищий щабель, а переважно обмежувались роботою на час з'їздів. Тільки в еміграції широко розвива-

¹¹ Pirmasis Lietuvių Katalikų mokslininkų ir mokslo mėgėjų suvažiavimas // LKMA Suvažiavimo darbai. – Roma, 1973. – T. I. – P. 521–532.

лась створена в Римі Секція істориків, члени якої залишили визначний слід в дослідженні історії не тільки Литви, але й України¹².

Прочитані під час з'їздів лекції не набули б такої наукової цінності, якби не були надруковані. Найважливіше видання, що висвітлює діяльність ЛКНА – “LKMA Suvažiavimo darbai” (Праці з'їздів ЛКНА, схема 4). Це прочитані доповіді і лекції під час з'їздів, промови, дискусії, різні виступи, в яких зроблено огляд діяльності між з'їздами. На початку кожного видання – вступне слово редактора з короткою характеристикою самого тому чи з'їзду. В кінці видання – матеріали про хід роботи з'їзду (описана робота в секціях, культурна програма та ін.) та особові й географічні покажчики. Тому праці з'їздів ЛКНА можна вважати за друковане джерело до історії її діяльності.

У міжвоєнний період було видано праці всіх трьох з'їздів ЛКНА (I том – 1935 р., II том – 1937 р., III том – 1940 р.); у 1972–1973 рр. фототипічним способом вони повторно вийшли в Римі – загальне число сторінок: 1522 (534+474+514). Всі три томи редагував швайцарець, проф. Йозас Еретас. У редагуванні II тому йому допомагав Антанас Саліс (1902–1972). Й. Еретас в 1919–1941 рр. жив у Литві, самовіддано працюючи для її культури й науки. Треба зауважити, що Й. Еретас – один з організаторів з'їздів ЛКНА, 1936 р. став академіком ЛКНА, а в еміграції – Почесним членом (1979).

Перший том праць з'їздів присвячений голові ЛКНА А. Дамбраускасові (1860–1938); II – вченим-ювілярам еп. Казімерасу Палтарокасові (1875–1958), проф. Стасісові Шалкаускісу (1886–1941), проф. Пранасові Довідайтісу (1886–1942); III том присвячений померлому 10 лютого 1939 р. папі Пієві XI.

Нижче подаємо назви доповідей, надрукованих у всіх трьох томах, які висвітлюють тематику, якою цікавилися члени ЛКНА.

У I томі праць з'їздів ЛКНА надруковано 14 статей на різну тематику: Католики і наука (Й. Еретас), Найважливіші течії в новій психології (Й. Пенкаускас), Професійний відбір (К. Кохас), Місце Майроніса в литовській релігійній літературі (Й. Амбразявічюс), Значення естетики в етнічному житті людини (К. Ясенас), Видання джерел литовської історії (П. Пенкаускас), Розкопки в Аполе (П. Жадейкіс), Суверенність держави і церкви (Г. Валанчюс), Особа і досконалість Отмара Спанна в універсальній соціології (К. Амброзайтіс), Стан жінки в середньовіччі та емансипація жінок (М. Ругінене), Криза сучасної системи господарства і нові починання (Й. Урманас), Загальний напрям біології як науки (П. Б. Шівіцкіс), Круги в сфері та полярна геометрія Бартеля (А. Дамбраускас).

На I з'їзді ЛКНА згадано співця національного відродження Майроніса (1862–1932), який від початків заснування ЛКНА був її членом; у книзі праць I з'їзду ЛКНА представлений матеріал про А. Дамбраускаса (його оточення, наукова діяльність, особистість ученого, список його праць).

У II томі праць з'їздів ЛКНА надруковано 22 статті, виділено 8 напрямів досліджень. I – духовна криза сучасності: Й. Еретас – Quid de nocte? (Kėlias ir etarai į šių dienų dvasios krizę) (Шляхи та етапи нинішньої духовної кризи); С. Шалкаускіс – Ідеологічні основи теперішніх криз. II – теологія, релігія, церква: В. Борісявічюс – Риси релігійного характеру сучасного литовця; С. Грудіс *SJ* – Знищення ненародженого

¹² *Vasiliauskienė A. LKMA Istorikų sekcija išėivijoje. Atsakomybė Tėvynei // Istoriko atsakomybė. Straipsnių rinkinys. – Vilnius, 2002. – P. 123–150; Ejušd. Lietuvių katalikų mokslo akademijos istorikai išėivijoje (administracinė ir organizacinė veikla) // Pasaulio lituanistų bendrija. – Vilnius, Nr. 5–6. – P. 321–348.*

життя в світлі теологічної науки; єпископ П. Бучіс *МІС* – Справи відродження нашої моралі; єпископ П. Бучіс *МІС* – Росіяни-православні та старовіри в Литві. III напрям – філософія, психологія, педагогіка: єпископ М. Рейніс – Проблема суб’єктивного об’єктивного; Й. Гірнюс – Зауваги про екзистенціалізм; А. Мацейна – Ідеологічні основи сучасної педагогіки; О. Нарушіте – Моральне виховання в сім’ї; IV – мова, література, мистецтво: А. Саліс – Вивчення мови у викладанні шкільної філології; Й. Амбразявічюс – Ідейні та формові ухили нової литовської літератури; Й. Гірнюс – Французи в творчості інтегральної поетики; V – історія: Й. Тоторайтіс *МІС* – Характерні риси історії Судуви та Ужнемуне; VI – право: Й. Жагракаліс – Кризи позитивного права; Г. Сірунас – Кризи позитивності права; VII – соціологія: П. Курайтіс – Націоналізм в світлі християнської доктрини; С. Бачкіс – Соціальні ідеї Пія XI; П. Дієлінінкайтис – Органічна держава; О. Лабанаускайте – Проблема праці жінок; VIII – природа, географія: А. Пуоджюкінас – Риси світогляду сучасної фізики; К. Пакштас – Литва в просторі екуменізму.

На II з’їзді підготовано спогади про тих, хто відійшов з життя: – IX розділ (Наші померлі)¹³ присвячено педагогові Марії Печкаускайте (1878–1930), патріархові литовської музики – проф. Йозасові Науялісу (1869–1934) та історикові Антанасові Алекни (1872–1930).

У випущеному в Каунасі II томі праць з’їздів ЛКНА є спеціальний X розділ – Наші вчені-ювіляри, в яких згадано єпископа Казімераса Палтарокаса, проф. Стасіса Шалкаускіса, проф. Пранаса Довідайтиса (С. Шалкаускісові та П. Довідайтисові 1933 р. присвоєно звання академіків ЛКНА). Тому у виданні подано факти їхнього життя та діяльності, зокрема в Академії, бібліографію наукових праць.

III том містить 23 статті, виділено 9 напрямів і опубліковано *Promemoria*m М. Рейніса папі Пієві XI.

Проблема культурного озброєння литовської нації та католицизм. Теологія, релігія, церква: Й. Вайшнора *МІС* – Роль католицького священика в боротьбі з російщенням у передвоєнний період; В. Борісявічюс – Моральний елемент в творчості та діяльності єпископа Мотейюса Валанчюса; В. Падольськіс – Єп. А. Баранаускас і переклад Святого Письма литовською мовою.

Психологія, філософія: єп. М. Райніс – Раса і психіка; Р. Курайтіс – Нація і її філософія; Й. Гірнюс – Екзистенціальна філософія і турботи філософування майбутнього.

Педагогіка, школа, сім’я: О. Норушіте – Стан сімейного виховання і наші часи; А. Шеркшнас – Сімейна педагогіка нашого світила.

Мова, література, критика: А. Ашмантас – Дослідження мови в Литві: від романтичної – до наукової; Й. Амбразявічюс – Зв’язок Якштаса і Вайжгантаса; В. Кулбокас – Якштас і “*Draugija*”; П. Бутенас – Поетичний словник А. Якштаса.

Історія: А. Вайчюлайтіс – Поет середньовіччя *Machaut* в Литві; З. Івінкіс – Литовська історія в часи романтизму і тепер; Й. Тоторайтіс *МІС* Архівні історичні джерела Ватикану в польських публікаціях.

Право: К. Шалкаускіс – Праця кодифікації.

Соціологія: Ф. Кемшіс – Хто і як зможе вирішити соціальне питання.

¹³ У розділі “*Наші померлі*” Йозас Тарвідас пише про Марію Печкаускайте (1877–1930), її педагогічну, релігійну діяльність; Зенонас Івінкіс присвячує розповідь Антонасу Алекни (1872–1930), згадуючи зокрема, випущені в 1919 і 1923 рр. підручники історії; монографію про єп. Мотейюса Валанчюса, його останню наукову працю “*Католицька церква в Литві*”; Конрадас Кавецкас пише про Йозаса Науяліса (1869–1934).

Географія, природа: К. Пакштас – Проблеми кордонів Литви; С. Колупайла – Найдавніша праця про річку Нямунас; Ч. Пакуцкас – Значення квартера Литви для господарства нашого народу і його дослідження впродовж 20 років Незалежності; П. Б. Шівіцкіс – Неорганічні солі в протоплазмі.

В III томі праць з'їздів ЛКНА знаходимо відомості про вчених, які стали академіками 1939 р.: єп. М. Рейніс (1884–1953), проф. К. Пакштас (1893–1960), Й. Амбразявічюс (1903–1974) та д-р Г. Івінскіс (1908–1974). Згадано покійного медика, литовського громадського діяча – д-ра Домінікаса Букантаса (1873–1919).

Подані теми свідчать про широту наукових досліджень, їхню багатогранність, значення для теперішньої науки. Розпочаті в першому періоді діяльності ЛКНА наукові дослідження продовжено і в еміграції; немало розглянутих проблем не втратило актуальності й сьогодні.

Крім праць з'їздів, Католицька Академія планувала випускати і томи Літопису – але цей задум здійснили тільки в еміграції.

IV. ЕНЦИКЛОПЕДИЧНИЙ СЛОВНИК. ЛИТОВСЬКА ЕНЦИКЛОПЕДІЯ

За пропозицією А. Дамбраускаса 1927 р. ЛКНА почала готувати Енциклопедичний словник (див. схему 4) видатних людей, в який повинні були увійти всі діячі науки та культури Литви (литовці й представники інших національностей). Складали та редагували словник Й. Тумас-Вайжгантас (1869–1933), пізніше – П. Пенкаускас (1889–1950), потім – Й. Еретас (1896–1984), їм допомагали священики та світські вчені: А. Ліпнюнас (1905–1945), С. Іла (1908–1983), А. Меркяліс, А. Дічпетріс¹⁴. Томи з буквами “А” і “Б” 1933 р. було підготовано, але факти уточнювали до 1939 р. Коли Червона армія 1940 р. окупувала Литву, п'ять томів (по 600–700 сторінок), писаних на машинці, сховали. На жаль, їхня доля і досі невідома.

ЛКНА разом з інтелектуалами вирішила 1930 р. видавати Литовську енциклопедію і, співпрацюючи з Фондом преси, опублікувала її до IX тому (1931–1941). Ще 1910 р. виник задум випустити Енциклопедію, але з різних причин, серед яких основна – брак коштів, від задуму відмовилися. В 1929 р. Рада культури Литви знову підняла питання про випуск Енциклопедії, звернувши на це увагу Фонду преси. 25 січня 1930 р. прийнято план видання. ЛКНА теж плекала думку про випуск Енциклопедії. Тому, щоб оминати дублювання, на початку лютого 1930 р. Академія звернулася до Фонду преси, пропонуючи співпрацю в цьому напрямі. Домовленості досягнуто 22 травня, через кілька днів договір апробовано у Фонді преси, а 1 жовтня – у ЛКНА. 5 березня 1931 р. підписано спільний договір і створено редакцію, до якої Католицька Академія делегувала чимало своїх членів. Так, віце-редактором був проф. П. Довідайтіс, членами гол. редакції – проф. Б. Чесніс, проф. Вінцас Креве-Міцкевічюс та інші¹⁵.

З технічних причин перший зошит з'явився друком тільки 1 жовтня 1931 р., пізніше, залучивши до роботи нових учасників, щомісяця випускали один зошит. Перший том, що складався з 12-ти зошитів, вийшов 1933 р. Далі по одному томові виходило щороку (1940 р. і в 1941 р. – вийшли VIII і IX томи).

¹⁴ Yla S. Lietuvių katalikų Mokslo Akademija Bendras žvilgsnis į praeitą kelią // LKMA Suvažiavimo darbai. – Roma, 1964. – T. 5. – P. 15.

¹⁵ Vasiliauskienė A. Pranas Čepėnas: gyvenimo ir veiklos bruožai // LAMMD Istorija. – 2000. – T. 45. – P. 35–45, 78.

Набутий в Литві досвід використаний в еміграції, де випуск Енциклопедії набув широкого розмаху. В 1953–1966 рр. у Бостоні було випущено 35 томів Литовської енциклопедії, пізніше з'явилися додатки (1969 р. – 36-й і 1985 р. – 37-й). Всі 37 томів охоплюють 20484 сторінки¹⁶.

V. СЕРІЯ “УЖГЯСЄ ЖІБУРЯЙ” – “ЗАГАСЛІ ВОГНИКИ”

ЛКНА від часів свого заснування вийшла за межі держави. До її діяльності активно долучалися вчені інших країн: спочатку – Йозас Еретас, пізніше – Альфредас Сеннас (1895–1978). Щоправда, обидва прийняли литовське громадянство.

Про увагу ЛКНА до вчених інших країн свідчить видане 1930 р. біографічне видання “Загаслі вогники” яке підготував А. Дамбраускас (див. схему 4). Сюди увійшли короткі біографії 38 осіб (22 литовці і 14 осіб інших національностей). У книзі знайдемо дані про 5-х литовських письменників, 6-х учених, 9-х громадських діячів та 2-х осіб ще живих на той час. У другій частині 15 статей стосуються 14 нелитовців. Увагу приділено 6 письменникам: Данте Аліг'єрі, Генрику Сенкевичу, Ст. Виспянському, Марє Родзевічюте, Л. Толстому, В. Соловійову; 9 вченим: Й. М. Гоєне-Вронському (математикові), проведені паралелі між двома видатними слов'янськими філософами – В. Соловійовим та Й. М. Гоєне-Вронським. Литовській громадськості представлено також д-ра св. Люгі Цереботані, Людвікаса Пастераса, Грігіса Менделіса, д-ра Людас-Лозоріюса Заменгофаса, А. Беленштайнаса і Антанаса Мієрзинського; із громадських діячів згадано тільки одного – Йонаса Кальвінаса.

Друга частина “Загаслих вогників”, призначена іноземцям, може бути потрактована як втілення в життя ідеї, що висловив єп. П. Бучісом в уже згадуваній статті “Міжнародне об'єднання для піднесення католицької науки і Литва” П. Бучіс пише про необхідність виходу для литовських вчених на міжнародну арену. Тому представлення литовській науковій громадськості видатних діячів інших народів, ознайомлення з напрямками науки на Заході та Сході було тим першим кроком заохочення до спільної праці. “Згаслі вогники” продовжено і в еміграції, але вже з іншою назвою – “Незгаслі вогники”.

Варто зазначити, що статті членів ЛКНА друкували й інші видання: створені П. Довідайтісом наукові журнали (Logos, Kosmos, Soter тріада, а також “Lietuvos mokykla” (Литовська школа), “Athenaeum” Й. Еретаса та ін. Однак саме видання ЛКНА були найвагоміші на той час.

Католицька Академія створила умови для публікації наукових праць, заохочувала наукову дослідницьку діяльність. І хоча видань ЛКНА в міжвоєнній Литві не було багато, вони навчали й виховували націю, виконуючи патріотичну та просвітницьку місію, популяризували здобутки литовської науки, плекали релігійні ідеали і збагачували видавничий досвід.

В еміграції видавництво ЛКНА розрослося – випущено 52 назви книг, які можна згрупувати у сім серій: *Праці з їздів ЛКНА*, *Літописи ЛКНА*, *Джерела історії Литви*, *Негаснучі вогники*, *Студії літератури*, *Твори визначних вчених* – членів ЛКНА, книжки інших авторів. У діаспорі видання ЛКНА потрапляють на полиці найвизначніших бібліотек світу, що свідчить про високий науковий рівень праці литовських учених.

Одна із головних проблем ЛКНА – створення бібліотеки. Ситуацію погіршував брак коштів та приміщень. Книгозбірні, зокрема, комплектували фундатори. Збіль-

¹⁶ *Vasiliauskienė A. Žvilgsnis į Juozą Girnių. – Utena, 1995. – P. 59–67.*

шували бібліотечні фонди за рахунок уже згадуваних книг, рукописів та інших цінних раритетів, які зібрало Товариство підтримки Католицького університету¹⁷.

ЛКНА 1938 р. придбала бібліотеку в проф. П. Брендеріса і того ж року отримала в спадок бібліотеку прелата А. Дамбраускаса-Якштаса (точна кількість книг невідома). Таким чином, хоч і з великими труднощами, бібліотека ЛКНА розширювалася, перед закриттям Католицької Академії совітськими окупантами вона вже мала 12000 томів.

У незалежній Литві за 18 років праці (як пізніше на еміграції) Академія згуртувала вчених-католиків. Вона створила сприятливі умови для підготовки та розвитку праці здібних молодих учених. ЛКНА має великі заслуги перед нацією як визначний осередок науки та культури.

Католицька Академія зайняла тверді позиції в царині науки незалежної Литви.

THE LITHUANIAN CATHOLIC ACADEMY OF SCIENCE AS A PUBLISHING CENTER (1922–1940)

Aldona VASILIAUSKIENE

Šiauliai University, 15-12, Vivilskio, Vilnius, 2006, Lietuva

The article gives insights into the activity of the most important uniting organization of the Lithuanian Catholic intellectual movement – the Lithuanian Library board that was called to be a literary association due to the set tasks and the aim.

Key words: literary society, public literary movement, literary society statute, library association.

Стаття надійшла до редакції 23.11.2004

Прийнята до друку 27.12.2004

¹⁷ *Vasiliauskienė A. Mečislovas Reinys – Lietuvos katalikų universiteto kūrėjas // LKMA Suvažiavimo darbai. – Vilnius, 1996. – T. 16. – P. 199–224.*